

ნაიკა ვიჩსალაძე

ეკონომიკის დოქტორი, აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
და ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

ინდექსების როლი საერთაშორისო შედარებებში

ინდექსები საზოგადოებაში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების ცვალებადობის ამსახველი მძლავრი სტატისტიკური მაჩვენებელია. მათი გამოყენებით მოვლენების ცვალებადობა განიხილება როგორც დროში ქრონოლოგიური თარიღების, ისე სივრცობრივ ანუ ტერიტორიულ ჭრილში. მოვლენების დროში ცვალებადობას განსახვდურავს დინამიკური, ხოლო სივრცობრივს – ტერიტორიული ინდექსები.

ტერიტორიული ინდექსების გამოყენებით წარმოებს სხვადასხვა ტერიტორიული ერთეულების (ქვეყნების, რეგიონების, რაიონების) ეკონომიკური მაჩვენებლების ურთიერთშედარება.

საერთაშორისო მასშტაბით ფართოდ გამოიყენება ინდექსები (როგორც ინდივიდუალური, ისე აგრეგატული) ისეთი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების შედარებისათვის, როგორიცაა მთლიანი შიდა პროდუქტი, მთლიანი ეოვნული შემოსავალი და ა. შ.

დავიწყოთ იქედან, რომ მთლიანი შიდა პროდუქტი მოსახლეობის ერთ სულზე, ეკონომიკური ზრდის ყველაზე განზოგადებული და ყველაზე ხშირად გამოყენებადი ინდიკატორია. ამ ინდექსით შეიძლება აღვწეროთ განსხვავებები ცხოვრების სტანდარტებში, რომლებიც დროთა განმავლობაში ქვეყნებს შორის წარმოიშობა.

საერთაშორისო სტატისტიკის ოფიციალური მონაცემების მიხედვით მსოფლიოს 187 ქვეყნიდან მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ-ის მაღალი მოცულობით ხასიათდება შემდეგი 10 ქვეყანა: ლუქსენბურგი (69 800), ნორვეგია (42 364), აშშ (41 399), ირლანდია (40 610), ისლანდია (35 586), დანია (34 737), კანადა (34 273), ავსტრალია (33 615), ჰონგ-კონგი (33 411), შვეიცარია (32 571).

ოფიციალური სტატისტიკის მიხედვით მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ-ის მოცულობით მსოფლიოში ყველაზე მაღალი მაჩვენებლით ხასიათდება ლუქსენბურგი. რაც იმაზე მიგვანიშნებს, რომ ეკონომიკური კეთილდღეობის დონე ამ ქვეყანაში ყველაზე მაღალია.

საქართველოს მეზობელი სახელმწიფოებიდან რუსეთი დგას 62 ადგილზე, სადაც მშპ მოახლეობის ერთ სულზე 11 041 აშშ დოლარს შეადგენს, აზერბაიჯანი (4 601) - 106 ადგილზე, სომხეთი (4270) - 115 ადგილზე, ხოლო თურქეთი (7 950) - 75 ადგილზე.

რაც შეეხება თავად საქართველოს აღნიშნული მაჩვენებლით იგი 120-ე ადგილზეა და მშპ-ის მოცულობა მოსახლეობის ერთ სულზე შეადგენს 3 616 აშშ ამერიკულ დოლარს. 2012 წლის მონაცემებით, საქართველოს მთლიანი შიდა პროდუქტი მიმდინარე ფასებში 26 167,3 მილიონ ლარს (15 846,8 მილიონი აშშ დოლარი) გაუტოლდა. მშპ-ის რეალურმა ზრდამ წინა წელთან მიმართებით 6,2% შეადგინა, ხოლო მისი მოცულობა მოსახლეობის ერთ სულზე გაიზარდა 9,7%-ით.

უნდა ითქვას, რომ მშპ არის სპეციფიკური სახომი ეკონომიკური კეთილდღეობის, რომელიც ხასიათდება გარკვეული ნაკლოვანებებით, კერძოდ:

ის გვიჩვენებს საერთო დოვლათს მოსახლეობის ერთ სულზე, მაგრამ არაფერს გვეუბნებიან იმის თაობაზე, როგორ არის განაწილებული იგი, როგორია უთანასწორობა ქვეყნის ფარგლებში. მაგალითად, გაერთიანებული სამედიროების მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 27 957 დოლარია, რაც საგრძნობლად აღმატება ახალი ზელანდიის მაჩვენებელს, თუმცა ვიცით, რომ სამედიროებში უთანასწორობა მდიდრებსა და ღარიბებს შორის ძალიან დიდია, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ განვითარების ინდიკატორის ასეთი მაღალი მაჩვენებელი ნიშნავს ქვეყნის შიგნით არსებულ მრავალ ნაკლოვანებას. ამ მაჩვენებელში მხოლოდ ოფიციალურად განხორციელებული ტრანზაქციები აისახება, თუმცა მრავალ ქვეყანაში არცთუ მცირეა არაანაზღაურებადი, ანდა ჩრდილოვანი ეკონომიკის წილი. შეიძლება ითქვას, რომ ყველა ქვეყნის სტატისტიკა სანდო არ არის - ხშირად ის მთავრობის სურვილებსა და მოლოდინებს უფრო ასახავს, რაც მონაცემების შელამაზება-შენიღბებით გამოიხატება. დაბრკოლებას ქმნის არა მხოლოდ მონაცემების დამალვა, არამედ მათი შეგროვების სირთულე და სიძვირეც. სანდოობა ყოველთვის მაღალი არ არის. ასევე განსხვავებულია მასალის შეგროვების მეთოდოლოგია, რაც მათ შესადარებლად გამოუსადეგარს ხდის. ხშირად მშპ აშშ დოლარებში გამოითვლება, თუმცა დოლარის გაცვლითი კურსი თუ მსყიდველობითუნარიანობა ყველა ქვეყნისთვის ერთნაირი არ არის. მაგალითად, ერთი ლიტრი ბენზინი ან ერთი კილოგრამი პური ყველა ქვეყანაში ერთნაირად არ ფასობს. ამიტომ უფრო მეტი სიზუსტისთვის ხშირად მყიდველობით უნარიანობის პარიტეტსაც (PPP) ითვლიან - ეს მონაცემი გულისხმობს, რამდენი პროდუქტისა და მომსახურების შეძენა შეიძლება სხვადასხვა ადგილას ერთი და იმავე ფულის ერთეულით. მაგალითად, 100 დოლარად შევდეთში თუ მხოლოდ რამდენიმე დღის საკმარის სურსათს შეიძენ, საქართველოში ამ თანხით დაახლოებით ერთი თვე შეიძლება ცხოვრება.

და ბოლოს, მშპ ნაკლებ წარმოდგენას არ გვიქმნის იმის თაობაზე, რამდენად კმაყოფილია მოსახლეობა, როგორია მათი კეთილდღეობა.

მსოფლიოში შემოსაცლებისა და კეთილდღეობის უთანაბრობის საზომად, ჯერ კიდევ, 1912 წლიდან გამოიყენება იტალიელი მეცნიერის კორადო ჯინის ინდექსი, ამ ინდექსის მნიშვნელობა კოეფიციენტებში მერყეობს 0-დან 1-მდე, თუმცა მას პროცენტებშიც ითვლიან (0-დან 100-მდე).

როდესაც ჯინის ინდექსი 0-ის ტოლია, მაშინ საზოგადოების ყველა წევრის შემოსავლები თანაბარია და ადგილი აქვს იდეალურ თანასწორობას, ხოლო როდესაც ჯინის ინდექსი 1-ს უახლოვდება ან მისი ტოლია, უთანაბრობა შემოსავლებში მაქსიმალურად იზრდება, რაც ქვეყნის კეთილდღეობის დაბალ დონეზე მეტყველებს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, რაც უფრო მაღალია ჯინის ეკონომიკური ინდექსი, მით უფრო არათანაბრად ნაწილდება შემოსავლები საზოგადოებაში და პირიქით - რაც უფრო დაბალია ჯინის ინდექსი, საზოგადოება თანასწორობისკენ მიისწრაფის.

მსოფლიოში ჯინის ინდექსი ყველაზე დაბალია სკანდინავიის და ცენტრალური ევროპის

ქვეყნებში, კერძოდ, შვედეთში, ნორვეგიაში, ფინეთში, გერმანიაში, ავსტრიაში, ჩეხეთში, სლოვაკეთში, უნგრეთში და ბულგარეთში. აღნიშნულ ქვეყნებში ამ ინდექსის სიდიდე 0-დან 0,25 შუალედში მერყეობს. შემდეგ ჯგუფში შედიან კანადა, ავსტრალია, საფრანგეთი, ესპანეთი, დიდი ბრიტანეთი, იტალია, სადაც ინდექსი 0,25-0,29 შუალედში იცვლება. ხოლო ყველაზე უარესი მაჩვენებელი სამხრეთ აფრიკის (>0,60) და სამხრეთ ამერიკის (0,55-0,59) ქვეყნებშია.

მაშასადამე, ოფიციალური სტატისტიკური ინფორმაციის მიხედვით დღეს მსოფლიოში შემოსავლების მიხედვით ყველაზე ნაკლები უთანაბრობა შვედეთშია (0,3), ხოლო ყველაზე მაღალი - ნამიბიაში (0,7).

რაც შეეხება საქართველოს, ჯინის ინდექსის მიხედვით შემოსავლების უთანაბრობის კოეფიციენტი აქ საკმაოდ მაღალია. 2002 წლამდე ეს ინდექსი 0,36-0,39-ს შორის მერყეობდა, ხოლო მას შემდეგ 0,41-0,43-მდე გაიზარდა და აჭარბებს ყაზახეთის (0,26), ბელორუსიის (0,27), უკრაინის (0,27), სომხეთის (0,31), ყირგიზეთის (0,33), აზერბაიჯანის (0,33), მოლდოვას (0,38) და თურქეთის (0,41) მაჩვენებლებს. მცირედ ჯობნის რუსეთის (0,44) მაჩვენებელს.

ჯინის ინდექსი 0,40-ზე მეტი, მთლიანი შიდა პროდუქტის ერთ სულზე შემოსავლების დაბალ მაჩვენებელთან ერთად, დამახასიათებელია ლათინური ამერიკის ქვეყნებისათვის. რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ასეთ ქვეყნებში მოსახლეობის საშუალო ფენა პრაქტიკულად არ არსებობს. მართლაც, თუ გავითვალისწინებთ, რომ რუსეთში 2010 წელს ერთ სულზე რეალური მთლიანი შიდა პროდუქტი 15 612 დოლარს, ხოლო თურქეთში – 13 577 დოლარს უდრიდა, მაშინ როცა საქართველოში 4 882 დოლარი იყო, გასაგები ხდება, რომ თუნდაც შემოსავლების შედარებით უფრო უთანასწორო განაწილების პირობებში, დასახელებულ ქვეყნებში საშუალო ფენის ჩამოყალიბების შანსი 2-3-ჯერ მაღალია, ვიდრე საქართველოში. რაც მნიშვნელოვნად ნეგატიურია ჩვენი ქვეყნისთვის. ვინაიდან, საშუალო ფენა არის სწორედ ის ძალა, რომელსაც რეალური რეფორმების აუცილებლობა ძალიან კარგად ესმის და ასეთი რეფორმების მოთხოვნების მთავარი გენერატორია. ჩვენს ქვეყანაში საშუალო ფენის ჩამოყალიბებისათვის ხელის შეწყობის ნაცვლად მოხდა პირიქით, საშუალო ფენა პრაქტიკულად გაქრა, რითაც ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების შანსი მნიშვნელოვნად შემცირდა.

ინდექსების თეორიაში დიდ მიღწევად ითვლება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის განვითარების პროგრამის სპეციალისტთა ჯგუფის მიერ შემოთავაზებული „ადამიანური პოტენციალის განვითარების ინდექსი“. ეს ინდექსი 1980 წელს შეიმუშავეს პაკისტანელმა ეკონომისტმა - მაჰბუბ ელ ჰაქიმ და სერ რიჩარდ ჯოლიმ. „ადამიანური პოტენციალის განვითარების ინდექსი“ მსოფლიოს ნებისმიერი ქვეყნისთვის წარმოადგენს მისი განვითარების ინდიკატორს. ეს არის ერთიანი აგრეგირებული მაჩვენებელი და წარმოადგენს სამი ინდექსის საშუალო არითმეტიკულს, რომლებიც ასახავენ ცხოვრების დონის უმნიშვნელოვანეს ასპექტებს, როგორცაა: სიცოცხლის მოსალოდნელი საშუალო ხანგრძლივობა ახლად დაბადებულთათვის; მოსახლეობის განათლების მიღწეული დონე და მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა ერთ მცხოვრებზე გაანგარიშებით, გამოსახული აშშ დოლარებში.

ეს ინდექსი გაეროს მიერ აღიარებულია ადამიანური განვითარების განსაზღვრის სტან-

დარტულ საშუალებად. მისი მთავარი დანიშნულებაა განსაზღვროს სხვადასხვა ქვეყნის ადამიანური განვითარების დონე და ის ჯგუფი, რომელსაც ეს ქვეყანა განეკუთვნება (განვითარებულ, განვითარებად თუ დაბალგანვითარებულ ქვეყანას).

ზოგადად, „ჰუმანური განვითარება“ — ესაა კონცეფცია, „გაერთიანებული ერების განვითარების პროგრამის“ მიხედვით და ეხება ადამიანთა შესაძლებლობების ზრდის პროცესს, შემოსავლების ზრდას, დასაქმებას, განათლების მიღებისთვის უკეთესი პირობების შექმნას, ჯანდაცვას და ა. შ. „გაეროს განვითარების პროგრამა“ თავის ყოველწლიურ „ადამიანური განვითარების ანგარიშში“ იყენებს ამ ინდექსს. რომელიც ასევე ცნობილია „ჰუმანური განვითარების ინდექსი“-ის (ჰგი) სახელწოდებით.

ამდენად, ადამიანური პოტენციალის განვითარების ინდექსი ადგენს კრიტერიუმებს და გვიჩვენებს ამ კრიტერიუმების მიხედვით თუ რა საფეხურზეა ესა თუ ის ქვეყანა. საინდექსო მაჩვენებელი მოქცეულია 0-დან 1-მდე ინტერვალში. ინდექსის მაქსიმალური მნიშვნელობა თეორიულად შეიძლება იყოს „1“ (ან პროცენტებში), რაც იმას ნიშნავს, რომ საზოგადოებამ მთლიანად გამოავლინა თავისი პოტენციური შესაძლებლობები.

ჰუმანური განვითარების 2013 წლის ანგარიშის თანახმად, ნორვეგიას, ავსტრალიასა და აშშ-ს ჰუმანური განვითარების უმაღლესი ინდექსები მიენიჭათ და წამყვანი ადგილები დაიკავეს 187 ქვეყანასა და ტერიტორიას შორის, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ ამ ქვეყნებში მოსახლეობის კეთილდღეობა ყველაზე მაღალია. კონგოს დემოკრატიული რესპუბლიკა და ნიგერი კი ამ რეიტინგის ბოლოს მოექცნენ ჯანდაცვის, განათლებისა და შემოსავლების დაბალი მაჩვენებლების გამო.

საქართველოში ჰუმანური განვითარების ინდექსმა შეადგინა 0,745 (74,5%, რაც ნიშნავს, რომ ქვეყანას თავისი ადამიანური პოტენციალის 25,5% რეალიზებული არა აქვს). 187 ქვეყანასა და ტერიტორიას შორის საქართველო 72-ე ადგილზეა. იმავე ადგილზეა დომინიკის რესპუბლიკა, ლიბანი და სენტ კიტსი და ნევისი.

2005-2012 წლებში საქართველოს ჰუმანური განვითარების ინდექსი გაიზარდა 5%-ით, საშუალოწლიურმა ზრდამ კი შეადგინა 0,6%.

ზოგადად, „ჰუმანური განვითარების ინდექსი“ მოწმობს, რომ მსოფლიო ჰუმანური განვითარების უფრო მაღალი საფეხურისკენ მიისწრაფის და ყველგან შეინიშნება ამ ინდექსების გაუმჯობესების ტენდენცია. ეს კი საფუძველს იძლევა, რომ მსოფლიო უფრო და უფრო თანასწორი ხდება” - აღნიშნულია ჰუმანური განვითარების ანგარიშში.

რაც შეეხება საქართველოს, იმისათვის რომ აღნიშნული საინდექსო მაჩვენებლები გაუმჯობესდეს და მან ღირსეული ადგილი დაიმკვიდროს მსოფლიოში, საჭიროა მთლიანად ქვეყნის გარდაქმნა, ანუ რადიკალური ცვლილებები ეკონომიკურ, სოციალურ და პოლიტიკურ სფეროში, რაც მას გადააქცევს კონკურენტუნარიან, საყოველთაო, მაგრამ დიფერენციული კეთილდღეობის, აყვავებულ და თანამედროვე ქვეყნად.

ლიტერატურა:

1. გაბიძაშვილი ბ. სტატისტიკის თეორია, თბ., 2005.
2. ვირსალაძე ნ. ბაკურაძე ა. სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში, ნაწ. მეორე, ქუთაისი, 2009.
3. ხმალაზე მ. სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში, თბ., 2011.
4. Экономическая статистика. Под. Ред. Проф. Ю. Н. Иванова, изд. ИНФРА-М., М. 2006.
5. www. statistics.ge

დოკუმენტი მაღლაკელიძე

ეკონომიკის დოქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის და აკ. წერეთლის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი
ნათელა გაშაკიძე

ეკონომიკის დოქტორი, აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

**სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების
თვითღირებულების გაანგარიშების მეთოდების
შესახებ**

სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების თვითღირებულების გაანგარიშების მეთოდების შესახებ

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ხშირია ფასების ცვლილება, ისე რომ ერთი და იგივე მატერიალური ფასეულობები შეიძლება შექმნილ იქნეს სხვადასხვა ფასებით. მიუხედავად ამისა, გაცილებით ადვილია შექმნილი სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების თვითღირებულების განსაზღვრა, ვიდრე დახარჯული ფასეულობების. ხშირად შეუძლებელია განისაზღვროს კონკრეტულად რომელი მატერიალური ფასეულობები იქნა რეალიზებული (დახარჯული) და რომელი დარჩა ნაშთად მარაგის სახით საანგარიშგებო პერიოდის ბოლოს, ამიტომ აუცილებელია განისაზღვროს მატერიალური ფასეულობების გასვლის თანმიმდევრობა.

ბასს-ის შესაბამისად, შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობის შეფასების შემდეგი მეთოდები:

- ინდივიდუალურად გაწეული დანახარჯების (ინდენტიფიცირებული ფასების) მიხედვით შეფასების მეთოდი;
- „ფიფო“ მეთოდი (პირველი შემოსავალში - პირველი გასავალში);
- საშუალო შეწონილი ღირებულების მეთოდი.

სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების თვითღირებულების გაანგარიშება სხვადასხვა მეთოდით შეიძლება განხორციელდეს, მაგრამ ყველა შემთხვევაში მან უნდა მოგვცეს უტყუარი ინფორმაცია საანგარიშგებო პერიოდის ბოლოს მარაგად დარჩენილ და რეალიზებულ ფასეულობას შორის ხარჯების განაწილების შესახებ.